

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-8-84-47>
УДК 343.148.65.

Котенко С.О., Талипова Л.А.
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ, ЩО ТЯГНУТЬ ЗА СОБОЮ ЗБІЛЬШЕННЯ КІЛЬКОСТІ КЛОПОТАНЬ ТА ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО НЕМОЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОЇ ТОВАРОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. В статті розглянуто основні причини, що тягнуть за собою винесення клопотань судовими експертами та написання повідомлень про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи. З практичного досвіду експертів виокремлено на що саме потрібно звернути увагу органам досудового розслідування при призначенні судової товарознавчої експертизи та відповіді на клопотання. Питання поставлені на вирішення судової товарознавчої експертизи є стрижнем постанови і процесу проведення судової товарознавчої експертизи. Від відповіді слідчого на клопотання судового експерта багато в чому залежить обґрунтованість, правильність висновку та взагалі своєчасність вирішення поставлених на розгляд судової товарознавчої експертизи питань, а від цього й відповідно швидкість проведення досудового розслідування. В статті наведені рекомендації, стосовно постановки питань поставлених на вирішення судовим експертам, обсягу інформації, який потрібний для вирішення цих питань з метою не тільки надання повного та всебічного висновку експерта, а й оптимізації роботи органів досудового розслідування та судово-експертних установ.

Ключові слова: постановка питання, проблемні питання, обсяг необхідної інформації, клопотання, повідомлення про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи.

Kotenko Svitlana, Talipova Larisa
Kharkiv Scientific Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine

MAIN REASONS INCLUDING THE INCREASE IN THE NUMBER OF APPLICATIONS AND REPORTS ABOUT THE IMPOSSIBILITY OF A JUDICIAL MERCHANDISING EXPERTISE

Summary. The article considers the main reasons that entail the issuance of petitions by forensic experts and writing about the impossibility of a judicial merchandising expertise. From the practical experience of experts, it is highlighted what exactly should be paid attention to the pre-trial investigation bodies when appointing judicial merchandising expertise and response to the request. The issue of raising a judicial merchandising expertise is the core of the resolution and the process of conducting a judicial merchandising expertise. The investigator's response to the forensic experts request largely determines the validity, correctness of the conclusion and in general the timeliness of resolving the issues raised for a judicial merchandising expertise, and hence the speed of the pre-trial investigation. When choosing the time of appointment of forensic examination, it is important to timely collect certain material, know it, provide information and build a model of new evidence, which can be obtained in the study of this material, which allows pre-trial investigation. The study receives a large number of different objects, and in order to answer the questions of an expert commodity expert, it is very important to have a sufficient amount of initial data not only for the initial identification of the object of study, but also its subsequent evaluation. The effectiveness of the detection and investigation of crimes is currently largely due to the use of special knowledge, which significantly expands the cognitive capabilities of the investigator, as criminal proceedings can not function effectively. A clear understanding of the essence of special knowledge in criminal proceedings is extremely important for their effective use in procedural activities. The article highlights the main reasons why there is a need for an expert to make petitions and draw up reports about the impossibility of conducting a a judicial merchandising expertise. The article provides recommendations on the issues raised by forensic experts, the amount of information needed to address these issues in order not only to provide a complete and comprehensive expert opinion, but also to optimize the work of pre-trial investigation bodies and forensic institutions.

Keywords: asking a question, problematic issues, the amount of information required, applications, reports about the impossibility of a judicial merchandising expertise.

Постановка проблеми. Ефективність розкриття і розслідування злочинів в даний час багато в чому обумовлюється використанням спеціальних знань, що значно розширює пізнавальні можливості слідчого, оскільки кримінальне судочинство не може ефективно функціонувати. Чітке розуміння сутності спеціальних знань у кримінальному судочинстві вкрай важливе для їх ефективного використання у процесуальній діяльності: воно сприятиме правильному визначенню галузі знань, які можуть бути використані; залученню до участі у слідчій дії відповідного фахівця;

визначенню підстав і призначення експертного дослідження, його предмета, а також вирішенню інших питань. Розмите розуміння слідством того, яку саме частину здобутої інформації необхідно відокремити для надання судово-експертним установам та на чому акцентувати увагу для ефективного вирішення експертних питань. Все це сприяє затягуванню розслідування або судового розгляду, а також появі необхідності винесенню клопотань та як слідство проведення додаткових експертиз, що, в свою чергу, збільшує і без того чимале навантаження на судово-експертні установи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Методологічні та теоретичні проблеми судово-товарознавчої експертизи розглянуті у роботах С.А. Вілкової, І.С. Карпової, Т.В. Саханової, Т.В. Аверьянова, А.І. Богуцької, А.В. Дудича, О.В. Шевченко. Даними вченими проведені ґрунтовані теоретичні дослідження, що дозволили виокремити особливості призначення судової товарознавчої експертизи, порядок її проведення вивчити процесуальні права експерта як учасника кримінального провадження які складають основу його процесуального статусу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідниками було ґрунтовно розглянуто процесуальний порядок винесення та направлення клопотань, але не розглянуто і не акцентовано на тому, яку саме повинен отримати інформацию експерт щоб зменшити кількість цих самих клопотань, не кажучи про те щоб уникнути винесення повідомлень про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи, особливо в тих випадках коли у слідства достатньо інформації, але вона чомусь з не зрозуміло з яких причин не надається експертові. Тому також проблематика включає в себе розгляд цих самих причин.

Постановка завдання. Задачі представленої вашій увазі статті:

- аналіз дій та причин з боку слідства, що сприяють винесенню та збільшенню кількості клопотань;

- обумовлення обсягу та переліку інформації, необхідної експертові для вирішення всіх поставлених питань;

- рекомендації з боку судово-експертних установ, які сприяють зменшенню кількості направлених клопотань та винесенню повідомлень про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи, і як наслідок повноти та всебічності висновку експерта.

Метою цієї статті є аналіз закономірних дій слідчого при формулюванні питань, поставлених експертові, повноти наданої інформації, та основних причин з яких виникає необхідність експертові винесення клопотань та складання повідомлень про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи, з метою підвищення ефективності роботи слідства та судово-експертних установ.

Виклад основного матеріалу. Судово-товарознавча експертиза повинна здійснюватися на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. Гарантії незалежності судового експерта, правильність його висновку забезпечуються процесуальним порядком призначення судового експерта, можливістю призначення повторної експертизи, кримінальною відповідальністю судового експерта за оформлення завідомо неправдивого висновку та в разі відмови без поважних причин від виконання покладених на експерта обов'язків, або приховування можливої зацікавленості у результатах [4, с. 320].

Експерт є самостійним учасником кримінального провадження, специфіка участі якого визначається тим, що він в певній мірі забезпечує весь комплекс функцій органів, що здійснюють провадження по справі та інших учасників процесу. Для здійснення своєї діяльності у кримінальному судочинстві, процесуальний закон наділяє

експерта правами та обов'язками, які складають основу його процесуального статусу та відрізняють від інших учасників провадження [5, с. 213]. Відповідно до пп. 2 п. 3 ст. 69 Кримінально-процесуального кодексу України, експерт має право заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи. В діяльності експерта товарознавця часто виникає необхідність реалізації цього права.

Згідно з Інструкцією з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби МВС: затвердженої наказом Міністерства внутрішніх справ 17.07.2017 № 591, у разі незадоволення порушених експертом клопотань упродовж сорока п'яти календарних днів з дня його направлення, експерт не вирішує окреме питання, з приводу якого було направлено клопотання, або складає повідомлення про неможливість проведення експертизи. Проведення призначеної судової товарознавчої експертизи до виконання заявленого клопотання призупиняється. Від відповіді слідчого на клопотання судового експерта багато в чому залежить обґрунтованість, правильність висновку та взагалі своєчасність вирішення поставлених на розгляд судової товарознавчої експертизи питань, а від цього й відповідно швидкість проведення досудового розслідування.

Судово-товарознавча експертиза повинна призначатися у всіх випадках, коли встановлення певних обставин у справі за допомогою інших засобів доказування не можна визнати повним, і отже, доведення обставин справи можуть бути з'ясовані лише шляхом проведення судової-товарознавчої експертизи та засновані на принципах криміналістичної тактики [4, с. 319].

Під час вибору моменту призначення судово-товарознавчої експертизи важливими є вчасне збирання певного матеріалу, пізнання його, інформаційне забезпечення і побудова моделі нової доказової інформації, яку можна отримати в процесі дослідження цього матеріалу це дозволяє органам досудового розслідування поставити перед експертом найбільш раціональні та конкретні питання [6, с. 262].

Питання поставлені на вирішення судової товарознавчої експертизи є стрижнем постанови і процесу проведення судової-товарознавчої експертизи, тому слідчий повинен бути вкрай уважним під час їх підготовки та викладу. До них пред'являються підвищені вимоги, а саме:

- 1) перелік питань має бути максимально повним, але вони не повинні спонукати експерта до виходу за межі його спеціальних знань (ч. 6 ст. 69 КПК України) і вирішення правових проблем (під час досудового розслідування правові питання вирішують лише прокурор та слідчий);

- 2) питання формулюються максимально точно, конкретно, а за можливості і стисло, для адекватного розуміння їх експертом та іншими учасниками процесу;

- 3) спочатку ставляться питання загального характеру, наприклад про характеристику і особливості об'єкту (об'єктів) дослідження, а потім більш деталізуючі. На початку також ставляться ті питання, від яких залежить вирішення наступних питань. За можливістю питання групу-

ються за епізодами провадження або об'єктами дослідження чи висунутими слідчими версіями в цьому провадженні [6, с. 264].

З метою підготовки правильних та влучних питань слідчий у низці випадків, окрім оцінки зібраних у провадженні матеріалів, має оглянути за участю спеціалістів об'єкти дослідження, ознайомитися зі спеціальною літературою з питань, котрі підлягають дослідженню, методичними посібниками про проведення судово-товарознавчих експертиз, в яких викладені питання, що можуть бути ними вирішені, а з деяких питань отримати усні довідки [6, с. 262].

Досить часто на практиці слідчі назначають велику кількість експертиз за шаблоном, використовуючи одні і ті ж самі запитання, не задумуючись що у експерта при отриманні до виконання матеріалів експертизи виникає питань ще більше. На дослідження надходить велика кількість різноманітних об'єктів і для того щоб відповісти на запитання експерту товарознавцю дуже важливо мати достатню кількість вихідних даних не лише для початкової ідентифікації об'єкта дослідження, а й подальшої його оцінки.

З метою наочності розглянемо декілька прикладів. Так, якщо об'єктом дослідження є наприклад мобільний телефон чи інша дрібна побутова техніка. Для вирішення поставленого запитання експерту товарознавцю необхідна інформація про дату покупки та дату введення вищевказаних об'єктів дослідження в експлуатацію, їх повне та точне найменування, а іноді й основні технічні характеристики (такі як об'єм оперативної та вбудованої пам'яті), по можливості комплектацію на момент скоєння злочину для мобільних телефонів та планшетів – наявність гарнітури та зарядного пристрою, для телевізорів, цифрових ефірних приймачів – наявність кабелів живлення, пульта дистанційного управління тощо.

На вирішення експерта товарознавця поставлення запитання визначення вартості ювелірного виробу. Відповідно до Інформаційного листа щодо особливостей визначення вартості ювелірних виробів з дорогоцінних металів розробленого для працівників Експертної служби МВС, які проводять судову товарознавчу експертизу за експертною спеціальністю 12.1 «Визначення вартості машин, обладнання, сировини та споживчих товарів», для того щоб визначити вартість ювелірного виробу, нам необхідна достатня інформація щодо об'єкта дослідження, а саме: маса виробу; проба або відсотковий склад дорогоцінних металів та інших домішок у виробі; інформація про вставки (найменування, маса, колір, чистота, огранка, вартість) із дорогоцінного каміння органічного утворення, напівдорогоцінного каміння та їх імітацій; інформація про дату виготовлення виробу та/або термін користування виробом; інформація про пошкодження виробу та/або ознаки користування ним; інформація про специфічні (художні) характеристики виробу) [3, ст. 3]. У разі відсутності вказаної інформації в постанові про призначення судово-товарознавчої експертизи експерт може скористатися своїм правом та направити клопотання про надання необхідної інформації.

При надходженні об'єктів дослідження з пошкодженням або в непридатному для подальшо-

го використанні стані важливо щоб в постанові про призначення судової товарознавчої експертизи містилася інформація про стан об'єкту дослідження на момент скоєння кримінального правопорушення. Оскільки перевірка технічного стану об'єкту дослідження не входить в компетенцію експерта-товарознавця. В процесі проведення судової товарознавчої експертизи можна прописати ряд умов, але чим більша кількість умов, тим більша вірогідність виникнення питань до обґрунтованості висновку експерта. При надходженні об'єкта дослідження з пошкодженнями органу досудового розслідування потрібно вказати характер пошкоджень та за можливості вказати в результаті чого такі пошкодження виникли.

На розгляд експертам товарознавцям назначаються експертизи щодо визначення ринкової вартості велосипедів, при чому при призначенні даної експертизи зазвичай орган досудового розслідування не вказує точного та повного найменування об'єкта дослідження, та досить часто прописують характеристики моделі, що не співпадають з характеристиками самого об'єкта дослідження, що призводить до виникнення сумнівів у експерта та потреби в написанні клопотання. В даному випадку необхідно повністю прописати точне найменування, торгову марку, модель, а також рік випуску даної моделі велосипеду, при чому звернути увагу потрібно й на дату придбання об'єкта дослідження потерпілим, та основні технічні характеристики (діаметр коліс, тип (жіночий чи чоловічий), матеріал виготовлення рами та її розмір, кількість швидкостей та тип гальм).

Якщо об'єктом дослідження є кабелі електрозв'язку, то для того щоб визначити ринкову вартість необхідно мати достатню кількість вихідних даних, а саме повне та точне найменування, їх розмірні характеристики та дату введення в експлуатацію (для визначення дійсного коефіцієнту зносу). Якщо ж різні металеві вироби, якщо наприклад орган досудового розслідування не володіє інформацією щодо точних розмірних характеристик, то експерту товарознавцю необхідно зазначити інформацію щодо виду металу (чорний чи кольоровий) та обов'язково точної маси, щоб у експерта була можливість в даному випадку оцінити вказані металеві предмети якщо не в якості виробу, то хоча б в якості брухту металу.

Досить часто виникає необхідність в написанні клопотання при надходженні експертиз щодо визначення ринкової вартості продуктів харчування чи спиртних напоїв. Оскільки при призначенні даного виду експертиз потрібно врахувати велику кількість аспектів, при чому зазвичай слідчий надає на дослідження копії інвентаризаційних відомостей чи видаткових накладних, які містять внутрішні артикули товарів, як наслідок виникає необхідність в написанні клопотання. Так для таких споживчих товарів як, м'ясні, хлібобулочні та кондитерські вироби, обов'язково вказати не лише торгову марку, повне та точне найменування, з вказівкою штрихкоду, а за можливості виробника, сорт, тип фасування, точну масу. Для алкогольних та інших напоїв, окрім найменування, бажано вказати об'єм, вид тари (пляшка, ПЕТ, банка), та тип алкогольний, неалкогольний, слабоалкогольний, безалкоголь-

ний та тип газованості (негазований, слабо газований, сильно газований). А також необхідно для вказаної групи об'єктів дослідження органу досудового розслідування необхідно вказати чи на момент скоєння правопорушення, об'єкти дослідження перебували в новому та запакованому стані (експлуатації не піддавалися), а також чи відповідають вищевказані об'єкти дослідження умовам зберігання, термінам придатності, транспортування, відповідності упаковки безпеки і стандартам, а також наявності відповідних сертифікатів, прийнятих для товарів даної категорії на ринку України.

Якщо об'єктом судової товарознавчої експертизи є косметична продукція, чи то при призначенні експертиз з даними об'єктами дослідження необхідно вказати повне та точне найменування, з вказівкою штрихкоду, тип та об'єм, за можливості прописати чи є дані товари оригіналом фірми виробника (оскільки це впливає на ціну товару), наприклад для парфумів, туалетних чи парфумованих вод, а також інформації чи знаходились дані товари у користуванні, тобто піддавалися експлуатації, оскільки згідно з Постановою Кабінету Міністрів України Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів», непродовольчі товари, якщо вони не задовольняють споживачів з будь-яких причин (знаходились в розпакованому стані та/або експлуатації), не підлягають обміну (поверненню), та відповідно мають цінність лише для власника, і таким чином не мають ринкової вартості у зв'язку з відсутністю інвестиційної привабливості для рядового покупця.

У зв'язку з тим, що під час призначення судової-товарознавчої експертизи у розпорядженні слідства можуть бути відсутні речові докази, на розгляд експерта надаються документи, в яких наявні відомості про стан і рух об'єктів дослідження. Основними об'єктами в такій ситуації є документи, в яких відображені кількісні і якісні ха-

рактеристики товарів перед його відправленням покупцеві, під час транспортування, приймання, зберігання, перероблення і реалізації. До таких документів слід віднести товаросупровідні документи – це документи, які містять необхідну та достатню інформацію для ідентифікації партій товарів на всьому шляху транспортування. У деяких випадках на експертизу можуть бути надані висновки експертів інших спеціальностей, протоколи огляду предметів, речей і документів, протоколи вилучення документів, протоколи допитів, пояснювальні і роз'яснювальні записки і фотознімки [6, с. 264].

Висновок та пропозиції. Досить часто на практиці слідчі назначають велику кількість експертиз за шаблоном. На дослідження надходить велика кількість різноманітних об'єктів і для того щоб відповісти на запитання експерту товарознавцю дуже важливо мати достатню кількість вихідних даних не лише для початкової ідентифікації об'єкта дослідження, а й подальшої його оцінки. Питання поставленні на вирішення судової товарознавчої експертизи є стрижнем постанови і процесу проведення судової-товарознавчої експертизи, тому слідчий повинен бути вкрай уважним під час їх підготовки та викладу. Від відповіді слідчого на клопотання судового експерта багато в чому залежить обґрунтованість, правильність висновку та взагалі своєчасність вирішення поставлених на розгляд судової товарознавчої експертизи питань, а від цього й відповідно швидкість проведення досудового розслідування. Враховуючи рекомендації з боку судово експертних установ, стосовно обсягу та повноти наданої інформації, своєчасності призначення експертиз розглянути вище все це сприятиме зменшенню кількості направлених клопотань та винесенню повідомлень про неможливість проведення судової товарознавчої експертизи, і як наслідок повноти та всебічності висновку експерта.

Список літератури:

1. Кримінально-процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-17 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 07.08.2020).
2. Постанова Кабінету Міністрів України Про реалізацію окремих положень Закону України «Про захист прав споживачів» від 19.03.1994 № 172 База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.08.2020).
3. Інформаційний лист щодо особливостей визначення вартості ювелірних виробів з дорогоцінних металів / [Чечіль Ю.О., Горішний Є.І., Кулік А.В., Суліменко Ю.Д.]. Київ : ДНДЕКЦ МВС України, 2018. 19 с.
4. Богуцька А.І. Актуальні проблеми судово-товарознавчих експертиз споживчих товарів. *Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ*. 2017. Випуск 36. С. 319–323. URL: www.vtei.com.ua (дата звернення: 07.08.2020).
5. Дудич В.В. Права експерта у кримінальному провадженні України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Випуск 2(5). С. 213–223. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2014/20.pdf (дата звернення: 07.08.2020).
6. Шевченко О.В. Призначення і провадження судово-товарознавчої експертизи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. Випуск 1. С. 261–265. URL: http://www.pap.in.ua/1_2017/80.pdf (дата звернення: 07.08.2020).

References:

1. Kryminal'no-protsesual'nyy kodeks Ukrayiny vid 13.04.2012 r. № 4651-17 [Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012 № 4651-17]. Database "Legislation of Ukraine". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (date of application: 07.08.2020).
2. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny Pro realizatsiyu okremykh polozhen' Zakonu Ukrayiny «Pro zakhyst prav spozhyvachiv» vid 19.03.1994 № 172 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the implementation of certain provisions of the Law of Ukraine "On Consumer Protection" of 19.03.1994 № 172]. Database "Legislation of Ukraine". Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/172-94-%D0%BF#Text> (date of application: 07.08.2020).
3. Chechil, Y.O., Horishnyi, E.I., Kulik, A.V., Sulimenko, Y.D. (2018). Informatsiynyy lyst shchodo osoblyvostey vyznachennya vartosti yuvelirnykh vyrobiv z dorohotsinnykh metaliv [Information letter on the peculiarities of

- determining the value of jewelry made of precious metals]. Kiev: DNDEKTs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (in Ukrainian)
4. Bogutska, A.L. (2017). Aktual'ni problemy sudovo-tovarovnavchykh ekspertyz spozhyvchykh tovariv [Actual problems of forensic examinations of consumer goods]. Bulletin of the student scientific society "VATRA" of Vinnytsia Trade and Economic Institute KNTEU (electronic journal), vol. 36, pp. 319–323. Available at: www.vtei.com.ua (date of application: 07.08.2020).
  5. Dudych, V.V. (2017). Prava eksperta u kryminal'nomu provadzhenni Ukrayiny [Expert rights in criminal proceedings in Ukraine]. Prykarpattya Legal Bulletin (electronic journal), vol. 2(5), pp. 213–223 Available at: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2014/20.pdf (date of application: 07.08.2020).
  6. Shevchenko, O.V. (2017). Pryznachennya i provadzhennya sudovo tovaroznavchoyi ekspertyzy [Appointment and conduct of a judicial merchandising expertise]. Comparative and analytical law (electronic journal), vol. 1, pp. 261–265. Available at: http://www.pap.in.ua/1_2017/80.pdf (date of application: 07.08.2020).